

HOOFDSTUK XII.

Delictenrecht.

Indien we als delict beschouwen elke eenzijdige inbreuk op (materieele of immaterieele) levensgoederen van een groep, dan wel van een persoon¹⁾, dan kunnen we reeds aanstonds een scheiding maken in twee soorten strafbare handelingen, nl. die waarbij een groep als geheel beleedigd wordt, naast daden welke persoonlijke belangen benadeelen. De eerste soort draagt een meer publiekrechtelijk, de tweede daarentegen een eenigszins privaatrechtelijk karakter. Bij de eerste categorie móét door een zoenoffer de door de strafbare handeling opgewekte onheilstoestand, waarvan de geheele groep het slachtoffer dreigt te worden, bezworen worden; daarentegen is het te niet doen der spanningen, ontstaan tusschen dader en gelaedeerde bij de tweede soort handelingen, in de eerste plaats gericht op het herstel van den vrede tusschen beide personen; het komt neer op het tot stand brengen van een verzoening, vaak, niet altoos, met tusschenkomst der hoofden (verg. hoofdstuk V, par. 8).

1. *Delicten waardoor de groep in haar geheel bedreigd wordt.*

Als voorbeelden van deze niet zeer uitgebreide categorie kunnen we noemen: negatie der voorvaderlijke instellingen (in zekeren zin: godslastering), bloedschande en andere delicten op zedelijk gebied, tooverij (waaronder mede begrepen hekserij en gifmengen).

In den Archipel weet men dat Temeneno, het Opperwezen (zie blz. 10) voor vergripen tegen de adat straft; hij maakt dan de menschen ziek. Ook daar waar men beweert dat Temeneno een vrouw is en waar men haar beschouwt als de Meesteres van al het geschapene, zegt men dat zij hen, die tegen de adat gezondigd hebben, ziek maakt. In Oost-Peling (waar monotheïstische invloeden ten gevolge van Islam en Christendom merkbaar zijn) beweert men dat het Opperwezen, de Schepper van alles, den menschen wel een lang leven zou

¹⁾ Vergelijk Ter Haar, Beginselen, blz. 216.

willen geven, maar dat de mensch het zelf bederft door al het kwaad dat hij doet ²⁾.

Ook de vergoddelijkte voorouders (*pilogot*; blz. 10 v.) letten nauwkeurig op 's menschen handelingen; indien hun nazaten hen verwaarloozen worden zij hierover vertoornd ³⁾. Verder weet men dat door handelingen, in strijd met de voorvaderlijke zeden, automatisch een slechte invloed op het leven van den mensch ontstaat. Niet alleen door overtreding van het gewoonterecht bij volle kennis en klaar inzicht wordt een onheilstoestand opgewekt, doch ook gebeurt dit als men er onbewust tegen gezondigd heeft. Het aanwezig zijn van een dergelijken toestand uit zich door bepaalde verschijnselen, die niet alleen bij den dader, doch ook bij zijn huisgenooten of verwanten kunnen optreden ⁴⁾. Een der feiten waaruit men b.v. opmaakt dat er onheil rust op de huisgenooten, is als een barende het zwaar te verantwoorden heeft ⁵⁾.

Dreigend onheil kan nog worden afgewend (aki: *kinoloboki* = afgewend worden; *mokoloboki* = afwenden). Dit zal dus worden toegepast als men een bepaald vergrijp tegen de adat heeft begaan; ook als men niet bewust is gezondigd te hebben, doch er verschijnselen zijn die erop wijzen dat *pilogot* verstoord is ⁶⁾.

Het zoenoffer dat gebracht moet worden als men *pilogot* vertoornd heeft door overtreding der overgeleverde orde heet *pinalangas* (aki: *bapalangas* = zoenoffer brengen). De godentoon is reeds losgebarsten en heeft zich b.v. geuit doordat een der huisgenooten, niet steeds de bedrijver van het kwaad overigens, ziek geworden is. Er is b.v. door een der gehuwde huisgenooten overspel gepleegd; de daardoor opgewekte onheilstoestand openbaart zich nu bij een ander. Bekent de schuldige zijn (haar) misslag aan den heidenschen priester, dan wordt de onheilstoestand opgeheven en kan de zieke beter worden; in tegenovergesteld geval moet hij echter sterven. De onheilstoestand heet *balolimpat* (aki; slaat dit woord wellicht speciaal op de kwade gevolgen verbonden aan overspel?) ⁷⁾.

Treffend is verder de mededeeling dat de heidensche priester in den Archipel nimmer iets tegen de adat doen mag; dat hij verder vooral moet oppassen zich niet op sexueel terrein te bezondigen. Een

²⁾ Kruyt, *Pilogot*, blz. 115.

³⁾ Kruyt, *Banggaische Studiën*, blz. 44.

⁴⁾ Kruyt, *Pilogot*, blz. 120, 126, 130.

⁵⁾ Kruyt, *Banggaische Studiën*, blz. 44.

⁶⁾ Kruyt, *Pilogot*, blz. 127.

⁷⁾ Kruyt, *Pilogot*, blz. 126, 130.

en ander toch zou automatisch ziekte en dood voor hem (en waarschijnlijk ook voor de gemeenschap) met zich brengen ⁸⁾).

Voor den Vogelkop heet het dat het Opperwezen, *pilogot mola*, nauwkeurig let op wat de menschen doen; alle bedreven kwaad wordt door hem bestraft. Als daden die in het bijzonder zijn toorn opwekken noemt men: het afleggen van valsche eeden en het bedrijven van bloedschande, waartegen *pilogot mola* bovennatuurlijke straffen bedreigt die zich kunnen uitstrekken tot de kinderen van den dader ⁹⁾).

In Loinang is het ook *pilogot* die waakt over de door hem ingestelde orde, want hier is immers *pilogot* wederom de vergoddelijkte stichter van de, één dorp bewonende, families in uitgebreiden zin. Van *pilogot* verwacht men alle mogelijke zegeningen, doch hij is het ook die streng waakt tegen alle tekortkomingen tegen de adat. Zijn macht en zijn ongenoegen openbaren zich door rampen, die een familie, een dorp, overkomen, terwijl degenen zijner nakomelingen die hij vervloekt heeft, moeten sterven ¹⁰⁾).

Ook de vorst staat onder een dergelijke ban; bij zijn inhuldiging wordt hij vermaand rechtvaardig te besturen, want dan zal hij een lang leven hebben. Zoo hij echter de voorschriften der voorvaderen niet zou opvolgen zou hij niets anders dan tegenspoed hebben en vroeg sterven ¹¹⁾).

Reeds werd gezegd dat als een der ernstigste vergrijpen tegen de door de voorouders ingestelde orde, het plegen van bloedschande (aki en sian: *sele*; madi: niet opgegeven) wordt aangemerkt. De gevolgen voor de gemeenschap worden zeer gevreesd, want alles zal mislukken: de akker gedijt niet, b.v. door te groote droogte of door een varkensplaag; de jager vangt geen wild, elke onderneming faalt. Bovendien worden allerlei natuurrampen opgewekt: wolkbreuken met overstromingen gepaard, geweldige aardstoringen, het splijten van den grond, het verzinken in de aarde van het dorp waar het kwaad bedreven werd. Aldus treffen de rampen (aki: *monos*; sian en madi: *lioë*) de geheele gemeenschap. Hier was dan ook geen verzoening mogelijk, indien bloedschande in den ergsten graad was gepleegd (zie blz. 197). Er bleef maar één weg: beide schuldigen dienden te worden gedood. In den Archipel deed men dit door verdrinking waartoe ze in een groote rotan mand werden gesloten, die een eindweegs in

⁸⁾ Kruyt, *Pilogot*, blz. 128.

⁹⁾ Kruyt, *Balantaksche Studiën*, blz. 365.

¹⁰⁾ Kruyt, *To Loinang*, blz. 401.

¹¹⁾ Kruyt, *Vorsten*, blz. 613.

zee werd geroeid, waarna men mand met inhoud over boord zette; het is ook wel voorgekomen dat zij met het zwaard werden gedood, doch het incestueuze bloed mocht daarbij niet op de aarde worden gestort; verder is wurging toegepast (aki: *pook* = wurgen). Ook op den Vogelkop doodde men schuldigen aan dit delict door verdrinking in zee, terwijl in Loinang beide incestueuzen door ophanging werden geëxecuteerd (madi: *segot ka oelajo-oelajo* = in de lucht ophangen). Bij al deze straffen komt het magisch gevaarlijke van het bedreven kwaad wel zeer duidelijk uit; gaf men er de voorkeur aan schuldigen in zee te brengen, mocht elders het incestueuze bloed niet op den grond worden gestort, hier mogen zij zelfs in het geheel niet meer de aarde aanraken ¹²⁾.

De ouders trachtten een geval van incest, gepleegd door hun kinderen, wel te verbergen en de gevolgen af te wenden door het op blz. 273 genoemde *kinoloboki* (aki). Doch als het hoofd hiervan kennis kreeg moest het recht zijn loop hebben en werd het gebruikelijke vonnis geveld. De groep als geheel wordt bedreigd, het hoofd treedt op als handhaver der orde (verg. blz.150).

Gevallen van lichtere bloedschande kunnen eventueel aanvaardbaar gemaakt worden (zie blz. 197); er dient geofferd te worden om de gevolgen af te wenden en het kwaad krachteloos te maken (aki: *potatak sele* = de bloedschande uit elkaar halen; sian: *monsimpoeet gogorong* = de keel beschermen; madi: *mongkojo'i*: beteekenis onbekend), welke plechtigheid in den Archipel en in Loinang door een priester, in Balantak door het hoofd geleid wordt. Niet altijd is het daarna den schuldigen toegestaan met elkaar te huwen. In sommige streken van den Archipel, ook op den Vogelkop werden (worden?) zij gescheiden en werd (wordt?) soms de man naar een ander eiland gebracht; zochten zij elkaar daarna weer op, toonden zij zich dus onverbetelijk, dan werden ze gedood.

Thans behandelt de Zelfbestuursrechtbank dergelijke gevallen.

Ook overspel roept een onheilstoestand in het leven en heeft dus een fatalen magischen invloed op de menschen in de omgeving, in de eerste plaats echter op de huisgenooten (Archipel); hierdoor kan een hunner ziek worden. Slechts schuldbekentenis aan den priester kan dan den zieke redden (zie blz. 273) ¹³⁾. Uiteraard heeft bij bekend worden van overspel ook een individueele reactie plaats van de(n)

¹²⁾ Kruyt, Banggaische Studiën, blz. 15 v.; Landbouw, blz. 483/484; Leven en sterven, blz. 57 v.; To Loinang, blz. 446.

¹³⁾ Kruyt, Banggaische Studiën, blz. 37.

beleedigde(n) echtgenoot(e); deze zal echter in de volgende paragraaf worden behandeld. Op den Vogelkop en in Loinang schijnt het gemeenschapsgevoel door overspel niet dermate beleedigd te worden als in den Archipel, althans Kruyt vermeldt slechts individuele reacties; doch ook op den Vogelkop ziet men in een zware bevalling een teeken dat òf door de barenden zelf, dan wel door den aanstaanden vader, overspel is gepleegd ¹⁴).

In Loinang brengt bijzonderlijk zwangerschap buiten echt gevaren met zich voor de geheele gemeenschap; daar neemt men aan dat de veroorzaker van een dergelijken toestand de natuur getart heeft zich op ongewone wijze te openbaren; de man wordt zwaar beboet, met een boete die *lioe* (madi: natuurramp) heet. Dat de gemeenschap de beleedigde is komt duidelijk uit door het ongewoon groote aandeel dat het hoofd als representant van de groep ontvangt; hij krijgt nl. de helft van de uit 10 blokken katoen bestaande boete, terwijl de andere helft aan de familie der vrouw komt ¹⁵).

Van den Vogelkop en den Archipel vinden we een dergelijke intensieve bemoeienis in zulke gevallen niet vermeld (verg. hoofdstuk VIII, par. 1 en de daar behandelde vóór-huwelijksche verhoudingen). Slechts weten we dat de gemeenschap zich met het geval bemoeit in de persoon van het hoofd, die zoo eenigszins mogelijk een huwelijk tot stand brengt. Op de hoofdplaats Banggai werd een man die weigerde het zwanger gemaakte meisje te huwen, wel gestraft met 40 stokslagen of dertig gulden boete; ook werd hij wel in een blok gesloten tot hij toestemde in het huwelijk ¹⁶).

Wederom in Loinang is het opwekken van abortus een ernstig delict, daar men hier aanneemt dat een natuurramp zal plaats hebben waardoor de geheele groep zal worden getroffen. Een meisje of vrouw, die haar vrucht afdreef, werd dan ook door ophanging gedood ¹⁷).

Andere handelingen, welke in deze wereldbeschouwing gevaarlijk zijn, die dus delicten opleveren, zijn o.a.:

het tegelijk met twee zusters gehuwd zijn (Vogelkop, Loinang), waardoor de rechtsgemeenschap zich beleedigd voelt. Op den Vogelkop ziet men hierin zelfs een soort bloedschande; een man die zich hieraan schuldig maakte werd in den ouden tijd door zijn dorps-

¹⁴) Kruyt, *Leven en sterven*, blz. 67.

¹⁵) Kruyt, *To Loinang*, blz. 461.

¹⁶) Kruyt, *Banggaische Studiën*, blz. 42 v.

¹⁷) Kruyt, *To Loinang*, blz. 461.

genooten afgeranseld, en al zijn have en goed werd hem ontnomen (sian: *baoebe*), waarna men hem verder met rust liet, ook al zette hij zijn leven met de beide zusters voort; zoo'n man heet een *tobangkas* (sian), zijn positie doet denken aan die van een adatrechtelijk doodverklaarde. In Loinang stelt men het feit niet gelijk met bloedschande, doch de groepsgenooten zijn er dermate over beledigd, dat de man een boete moet opbergen van vier blokken ongebleekt katoen, die aan het hoofd (*tonggol?* *daka'njo?*) moeten worden overhandigd¹⁸⁾. (Verg. blz. 225).

Op Peling trof ik in een dorp een paar aan dat door de gemeenschap uitgestooten was voor het volgende feit: de man was gehuwd met zijn stiefmoeder (zijn jeugdliefde overigens), nadat haar echtgenoot (des mans vader) overleden was; het geval had een onaangenamen bijmaak omdat de vrouw zoowel van haar eersten man (den vader) als van den tweeden (den zoon) een kind had. Ik kon deze aangelegenheid door een ontzondigingsplechtigheid in het reine brengen; hieraan namen het geheele dorp eenerzijds, het jonge paar anderzijds deel.

Als laatste delict in deze groep noemde ik tooverij; hierdoor toch voelde ieder lid der gemeenschap zich bedreigd en was het een belang van velen dat aan deze bedreiging een einde kwam. In oude tijden ging men er wel toe over den schuldige te beboeten, in den Archipel met een varken en zeven draagmanden oebi, op den Vogelkop met een boete tot f 300,— (hoe berekend? waarin uitgedrukt?). Ontkende verdachte schuld, dan liet men een enkele keer wel eens toe dat hij zijn onschuld bewees door een godsoordeel (zie blz. 157); doch meestal doodde men den beschuldigde zonder meer, als hij weigerde de boete te voldoen. In dit geval mocht men niets uit het huis van den tooveenaar wegnemen. Aandacht verdient dat men in het algemeen pas tot het dooden van zoo iemand overging, als hij de algemeene verdenking op zich had geladen, dan wel omdat het orakel hem als schuldig had aangewezen. Deze algemeene overtuiging hield tevens in dat de kans op weerwraak zeer gering was. Soms ook bepaalde men zich er echter toe, door tusschenkomst van *basalo* of *tonggol*, de goederen van den beschuldigde te gaan rooven, doch zijn persoon ongemoeid te laten; in dit geval werd echter een offer van een geit, varken of hoen gebracht om de zwarte kunst van dien mensch krachteloos te maken¹⁹⁾. Kwam hij wellicht in de positie van adatrechtelijk doodverklaarde?

¹⁸⁾ Kruyt, Leven en sterven, blz. 57; To Loinang, blz. 448.

¹⁹⁾ Kruyt, Zwarte kunst, blz. 738 v.

Wellicht met den angst voor tooverij samenhangend staat het verbod in Loinang om met dieren om te gaan als of het menschen waren. Hierdoor toch worden weer natuurrampen opgewekt, dan wel de mensch die zulks doet kan in steen veranderen ²⁰⁾.

Eveneens staat misschien met vrees voor zwarte kunst in verband het optreden tegen een persoon die tegen ieder onhebbelijk optrad of meerdere menschen onbillijk had bejegend ²¹⁾; wellicht neemt men aan dat deze mensch zijn houding aan machten van buiten te danken heeft; zie verder par. 6 hoofdstuk XI.

2. Delicten waarbij spanningen tusschen individuen ontstaan.

a. verwonding. In den Archipel is het gewoonte dat degeen die een ander opzettelijk verwondt alle kosten voor de genezing van het slachtoffer betaalt; dit zijn voornamelijk die verbonden aan het brengen van offers voor het spoedige herstel van den gewonde. Ook op den Vogelkop komen alle kosten van verpleging en het bezorgen van medicijn ten laste van den dader, die bovendien nog een bepaald offer moet brengen om de bescherming der geesten in te roepen tot spoedige genezing der verwonding. In Loinang ten slotte is het niet anders: daar wordt een boete geëischt, waarvan het bedrag zeer verschillend is en afhangt van de omstandigheden; deze zijn b.v. de verhouding waarin beide personen tot elkaar staan, de aard der verwonding en de rang en stand van den verwonde. Deze boete heet bij Kruyt *tampong* of *pontampong* (madi); aan het zeestrand gaf men mij *tampol* of *pontampol* op (madi). Deze boete werd uitgedrukt in blokken katoen; vaak, niet altijd, besliste een hoofd, nl. wanneer de beleedigde partij te veel eischte ²²⁾.

b. mishandeling. De eenig beschikbare mededeeling van den Vogelkop zegt dat als een man zijn vrouw slaat, hij beboet wordt (sian: *looetang*); vermoedelijk legde de vrouw de boete op. In Loinang wordt iemand die een ander een klap geeft met de volle hand („met vijf vingers”) dienovereenkomstig beboet met vijf blokken was. Indien bij een geval van zware mishandeling beide partijen zwaar gewond zijn, onthoudt de rechter zich van het opleggen van boete aan één hunner: beiden worden vrijgesteld (madi: *poeli* ²³⁾).

²⁰⁾ Kruyt, To Loinang, blz. 379.

²¹⁾ Kruyt, Bewoners, blz. 253.

²²⁾ Kruyt, Bewoners, blz. 256; Balantaksche Studiën, blz. 351 v.; To Loinang, blz. 362; Memorie.

²³⁾ Kruyt, Leven en sterven, blz. 63; nota Tangkilisan.

c. dooding. Indien iemand onopzettelijk gedood wordt moet degeen die den dood veroorzaakt heeft in sommige streken van den Archipel de helft, in andere deelen alle kosten van de begrafenis betalen. Op den Vogelkop echter worden de begrafenis-kosten gelijkelijc gedragen door den dader en de familie van den gedoode. In Loinang dienen weer allerlei factoren in rekening te worden gebracht. Indien partijen elkaar welgezind waren gaf de dader wel het doods-kleed voor den verslagene en een bijdrage tot het doodenmaal; ook werd soms een boete opgebracht ter waarde van de helft van den prijs van een mensch. Ook kwam het voor dat de dader een kind ving bij een andere groep en dit als remplaçant voor den doode, tezamen met eenige blokken goed, aan de familie van den verslagene gaf ²⁴).

Het aki gebruikt den term *montabas* voor gewelddadig van het leven berooven van een medemensch (*tinabas* = doodgehakt).

d. diefstal. In den Archipel geldt algemeen de regel dat de dief zoo mogelijk het gestolen goed moet teruggeven, waarbij een boete komt gelijk aan de waarde van het gestolene, welke boete voor de benadeelde partij is. Dit alleen voor zoover de zaak tusschen deze en den dader wordt uitgemaakt. Indien de bestolene de hulp inriep van de rechters-hoofden werd aan hen een deel van het als boete opgelegde bedrag gegeven, *idoelaan* geheeten (aki). Kruyt vermeldt dat als men de hulp van *basalo* of *tonggol* inriep de boete tot driemaal de waarde van het gestolene verhoogd werd, want eenmaal daarvan kwam den rechters toe. Kruyt noemt dit rechtersdeel *soekano* (aki: zijn palmwijn), doch in het verband waarin hij deze belooning bespreekt is dit vermoedelijk de speciale belooning voor den rechter na gehouden godsoordeel (verg. blz. 154). De boeten die opgelegd worden noemt men *dinenda* of *inoetang* (aki); tusschen beide begrippen bestaat verschil. Met *dinenda* wordt aangegeven beboeting wegens strafbare handeling (zoengeschenk), met *inoetang* de ten gevolge van die handeling ontstane vordering tot restitutie ²⁵). (Men gaf mij deze termen alleen bij diefstal op, hetgeen niet zeggen wil dat zij in ander verband niet zouden worden gebruikt).

Diefstal van voedsel neemt steeds een bijzondere plaats in. In den Archipel wordt gezegd dat bij diefstal van een kleine hoeveelheid oebi de bestolene het recht had den dader een pak slaag te geven, hetgeen

²⁴) Kruyt, Bewoners, blz. 256; Balantaksche Studiën, blz. 352; To Loinang, blz. 362; Adriani-Kruyt, Bare'e III, blz. 282.

²⁵) Kruyt, Bewoners, blz. 254; Memorie.

doet vermoeden dat vaak kinderen de daders zijn van dergelijke diefstallen. Was de ontvreemde hoeveelheid oebi echter grooter, dan gold hooger aangegeven regel; ook was mogelijk dat de bestolene in zelfrechtverschaffing een gedeelte van den akker van den dief tot zich nam; hij wiede 10 vadem in het vierkant, waarna dit stuk met alles wat erop groeide het bezit van den benadeelde werd. Wellicht hiermee in verband staat de regel dat vreemdelingen in de verzamelschuur van de oebi niet mogen binnengaan; er staat geen sanctie bij aangegeven, slechts is de bezitter van de oebi bevreesd dat er anders veel muizen zullen komen ²⁶⁾).

Men kent in den Archipel middelen om langs magischen weg zijn aanplantingen tegen diefstallen te beveiligen of den dief ongelukkig te maken ²⁷⁾).

Ook op den Vogelkop is de boete normaal gelijk aan de waarde van het gestolene; dit moet worden gerestitueerd en wat er bij wijze van boete aan toe moet worden gevoegd heet *oboeloes* (sian). Het stelen van rijst is weer een bijzondere vorm; heeft de dief slechts enkele bossen weggenomen, dan is de boete minder dan de ontvreemde hoeveelheid. Indien er echter meer bossen zijn gestolen wordt de dief zwaar gestraft; dan wordt hem geen boete *oboeloes* opgelegd, doch een veel hogere, nl. de boete *motaro'* (sian), welke o.m. bestaat uit borden, katoen, een kip e.d., terwijl uiteraard het gestolene moet worden gerestitueerd. Met het hoen wordt een offer aan de rijstgodin gebracht, terwijl het bloed van het dier op de hoofden van het bestolen gezin wordt gestreken ²⁸⁾). Uit deze magische handeling spreekt wel zeer sterk het bijzonder karakter van dezen vorm van diefstal.

In Loinang vinden we uiteraard overeenkomstige trekken. Bij diefstal moet het gestolene worden teruggegeven, terwijl een boete ter waarde van het gestolene werd opgelegd; die boete kon eventueel voldaan worden met *motombing* (madi; zie blz. 258). Verder is ook hier de regel bekend dat als het den dief niet mogelijk is het gestolene uit te leveren, te restitueeren, de boete veel zwaarder moet worden.

Het stelen van rijst is wederom een zeer ernstig delict. Men maakt onderscheid tusschen pogingen om de schuur te beklimmen of te forceeren; wegnemen van rijst van den akker; ontvreemden van rijst uit de schuur. De hiervoor opgelegde boetebedragen waren onderscheidenlijk: 8 *motombing*; 15 aarden borden; 30 *leang* (madi: reaal),

²⁶⁾ Kruyt, Landbouw, blz. 491.

²⁷⁾ Kruyt, Bewoners, blz. 254.

²⁸⁾ Kruyt, Balantaksche Studiën, blz. 348 v.

welke laatste boete zelfs tot 25 blokken ongebleekt katoen kon oploopen, ook al had de dief slechts één bos, weggenomen ²⁹⁾.

Tangkilisan noteerde in Loinang nog de volgende bijzonderheden: als schuldige aan diefstal wordt gestraft hij die een huis is binnengegaan als kort daarna uit die woning goederen worden vermist, ook al is die persoon niet de dief;

degeen die een kip steelt wordt minder gestraft dan hij die zich een ei toeëigent. Als reden gaf men op, dat een kip vrij rondloopt en daarbij wel eens andermans bezittingen vernielt; een ei daarentegen ligt natuurlijk bij den bezitter van de kip, zoodat hij die een ei steelt dit met opzet doet;

degeen die een rijpe pisangtros ziet en van de vruchten neemt is niet strafbaar, tenzij de boom van (bezits) teekenen is voorzien; het zelfde geldt voor een pinangpalm ³⁰⁾.

e. valsche aanklacht. Kon iemand, beschuldigd van het uitoefenen van zwarte kunst, zijn onschuld bewijzen (hetgeen als regel geschiedde bij godsoordeel), dan had de aanklager, die dus een valsche klacht had ingediend, een delict gepleegd; soms was reeds van te voren uitgemaakt hoeveel de aanklager te betalen zou hebben als bleek dat zijn klacht valsch was ³¹⁾.

In den Archipel moest de aanklager een boete betalen die verdeeld werd onder de hoofden, de duikers en den beschuldigde; op den Vogelkop werd hem de boete *motaro'* (sian) opgelegd; soms was er tevoren tusschen partijen reeds een afspraak gemaakt hoeveel ieder zou betalen als de andere gelijk bleek te hebben; het maken van een dergelijke afspraak heet *batangka* (sian). In Loinang had de aanklager in het geval dat de klacht valsch was, aan den verdachte een zware boete te voldoen, *kinaha'i* geheeten (madi), welke varieerde van 8 tot 20 blokken ongebleekt katoen ³²⁾.

f. zedendelicten. Zooals reeds werd medegedeeld levert het verbreken van verlovings- en trouwbeloften delict op; als zoen daarop staat boete. Eveneens worden ongeoorloofde gedragingen in de vóór-huwelijksche verhouding als delicten aangemerkt (zie par. 1 en 2 van hoofdstuk VIII).

Onder par. 1 van dit hoofdstuk werd medegedeeld dat overspel ook

²⁹⁾ Kruyt, To Loinang, blz. 362/363.

³⁰⁾ Nota Tangkilisan.

³¹⁾ Kruyt, Zwarte kunst, blz. 739.

³²⁾ Kruyt, Bewoners, blz. 256; Balantaksche Studiën, blz. 350; To Loinang, blz. 365.

individueele reacties opwekt. In den Archipel was overspel der vrouw vaak oorzaak dat de beleedigde man de overspelige en haar minnaar bij betrapting op heeterdaad in drift doodde. Gelukte het den minnaar te ontvluchten, terwijl de beleedigde echtgenoot wèl zijn vrouw doodde, dan was de voortvluchtige zijn leven niet meer zeker: hij bleef gezocht, en al vond de bedrogen echtgenoot (of zijn familie?) hem jaren later, hij werd alsnog gedood.

Uiteraard is het ook mogelijk dat het bedreven kwaad pas later ontdekt werd; dan was er geen sprake meer van het dooden der overspeligen; de mogelijkheden zijn dan òf verzoening, òf scheiding c.q. gevolgd door huwelijk tusschen overspelige vrouw en minnaar. In het eerste geval wordt de vrouw door haar man beboet met een bedrag ter grootte van het huwelijksge Geschenk; in het andere geval legt de bedrogen echtgenoot zoowel de vrouw als haar minnaar een boete op, ieder ter grootte van dat Geschenk (zie blz. 228). Indien de man zijn vrouw bedriegt kan hij door zijn vrouw beboet worden; deze boete draagt meer het karakter van een verzoeningsgeschenk³³).

Ook op den Vogelkop is het dooden van op heeterdaad bij overspel betrapten bekend. Indien zulks niet gebeurde (en er kwam geen verzoening tot stand) werd de zaak door het hoofd berecht, die zoowel den overspeler als de overspelige vrouw beboette³⁴).

Ten slotte bestond in Loinang eveneens eigenrichting bij overspel; het is niet duidelijk of deze alleen kon plaats hebben bij ontdekking op heeterdaad, dan wel of ten uitvoerlegging hiervan jaren later ook toegelaten was. De medeplichtige aan overspel kon zijn leven redden door naar het hoofd te vluchten. Beboeting is daarnaast ook mogelijk; of zulks geschiedt hangt van verschillende omstandigheden af, o.a. van de gezindheid der partijen. Interessant is dat, indien de medeplichtige zelf ook gehuwd is, er twee boeten moeten worden gegeven: één door dezen aan den beleedigden echtgenoot, en één door de overspelige vrouw aan de echtgenote van haar minnaar (zie verder blz. 229)³⁵).

In de nota Tangkilisan is bovendien nog een reeks handelingen genoemd, die in bepaalde omstandigheden delicten opleveren; zoo noemt hij o.a.:

het bezoeken van een vrouw wier man afwezig is, door een anderen man (de bezoeker dient volgens de adat zijn voeten op den grond te

³³) Kruyt, Banggaische Studiën, blz. 35, 26.

³⁴) Kruyt, Leven en sterven, blz. 64.

³⁵) Kruyt, To Loinang, blz. 459.

houden en zoo met de vrouw te spreken, die boven aan de trap blijft staan);

het loopen achter iemands echtgenoot op een afstand van minder dan 6 meter; bij overtreding wordt een boete van twee staven was opgelegd (madi: *sangkolong tahoe*: één staaf was);

het vragen dan wel aannemen van sirih-pinang van de vrouw, c.q. den man van een ander;

opzettelijk toekijken bij het baden van de echtgenoot van een ander;

het tegenover de echtgenoot van een ander staan of zitten ³⁶⁾.

g. aantasting van het gezag der hoofden. Een ernstig vergrijp vormt het uit boosheid over het verloop van een rechtszitting wegloupen voor het einde daarvan; dit heet *molengkati* (madi). Het delict schijnt veelvuldig te zijn gepleegd; het werd bestraft met vrijheidsstraf door het opsluiten met de beenen in het blok, *panga'an* (madi) gedurende drie dagen (zie blz. 155) ³⁷⁾.

In de nota Tangkilisan vinden we verder weer een reeks interessante delicten op dit gebied:

het niet afnemen van den hoofddoek, het niet sluiten van het zonnescherm als men zich voor het hoofd bevindt;

het passeeren van de woning van het hoofd met de sarong afhangend van rechterschouder naar linkerheup;

het aanraken van den hoed of van eenig ander voorwerp, het hoofd toebehoorend;

onvoldoende onthaal van een der hoofden op een feestmaal; te weinig sirih en pinang aanbieden, hen niet op de gebruikelijke wijze uitnoodigen;

het aanbieden van een leege sirih-does aan het hoofd, ook al gebeurt dit niet opzettelijk;

het zijn rug toewenden aan het hoofd;

onvoldoende gekleed gaan of zich met een open baadje bevinden in bijzijn der bestuurders;

zich kleeden als *tonggol* of *daka'njo*.

voor de hoofden uitloopen;

met een lans over den schouder voor het hoofd staan;

spuwen, rumoer maken of vuil spreken terwijl het hoofd eet;

spuwen voor de bestuurders;

op de mat van het hoofd gaan zitten;

³⁶⁾ Nota Tangkilisan.

³⁷⁾ Kruyt, To Loinang, blz. 361.

onbedekt rooken voor de bestuurders (de brandende cigaret dient in de kom van de hand te worden gehouden);

in onverschillige houding voor de bestuurders zitten;

zonder reden den naam van den *daka'njo* uitspreken;

na zonsondergang hout kappen, daar men hiermee te kennen wil geven dat men het hoofd den dood toewenscht.

(Tangkilisan noemde soms *tonggol*, soms *daka'njo*, soms beiden; ik plaatste daarvoor hoofd of bestuurder, tenzij het tegendeel aangegeven diende te worden).

Als ernstig delict in deze categorie noemt men *mongenkan* (madi: zich verzetten); dit delict ontstaat wanneer iemand, door den rechter in een geding als de schuldige aangewezen, zich tegen het gevelde vonnis verzet door aan de benadeelde partij de opgelegde boete niet te willen voldoen; voor dit delict wordt de schuldige nogmaals beboet, welke boete geheel aan de rechters komt ³⁸⁾.

h. handelingen waardoor de rust in het dorp verstoord wordt. Wanneer iemand oorzaak is dat eens anders huis afbrandt geldt als regel dat die persoon alle schade vergoedt. Indien hij echter voorzorgsmaatregelen heeft getroffen bij het branden van het gevelde hout op den akker (b.v. door het waarschuwen van de bewoners der nabijgelegen huizen en hun hulp vragen bij het bewaken van het vuur) gaat de „eigenaar van het vuur” vrij uit, ook al verbranden verscheidene huizen (Loinang) ³⁹⁾.

In deze rubriek zijn ook te plaatsen handelingen die in strijd zijn met de oogstvoorschriften; indien men met den oogst bezig is en een vreemdeling komt op den akker, dan moet hij denzelfden weg terug gaan als hij gekomen is; hij mag niet rondom den akker gaan. Overtredding wordt beboet met aarden borden. Indien een voorbijganger de voorgangster bij den oogst toespreekt wordt hij beboet met een hoen, sirih, pinang en gember (Loinang) ⁴⁰⁾.

Tangkilisan noemde nog:

zonder toestemming (van het hoofd?) feest vieren;

's middags den gong slaan;

het verontreinigen van een waterbron, b.v. door een huis in den bovenloop te bouwen; voor dit feit, *montinggoeloei* (madi) wordt de dader beboet met 8 staven was;

³⁸⁾ Nota Tangkilisan.

³⁹⁾ Kruyt, To Loinang, blz. 362.

⁴⁰⁾ Kruyt, To Loinang, blz. 426.

rumoer maken binnen veertien dagen na een sterfgeval in het dorp; dit delict heet *moeloebalewali* (madi);

fluisteren in gezelschap;

iemand doen schrikken of bang maken;

in zijn huis bergen van een dronken man;

steeds buiten het dorp op de akkers wonen.

Doch ook: dragen van een korte broek zoodanig dat de knieën onbedekt blijven ⁴¹⁾.

i. benadeeling van individuen (ook magisch).

Kwaadspreken (madi: *mohait*) levert een delict op waarvoor eertijds den dader eenige *motombing* of lapjes gewoon goed als boete werden opgelegd;

betreden van het binnen-(slaap)vertrek van een woning zonder toestemming; den ongenoodden bezoeker kan (door de huisbewoners?) een boete van 4 *motombing* worden opgelegd;

onvoldoende onthaal van gasten; vindt b.v. bij een bruiloftsmaal een der gasten een bakje met toespis ongevuld, of met een stukje pinangschil erin, dan is dit een belediging; hij verwijdert zich van het feest en beboet den gastheer;

over een liggend persoon heen stappen is in ieder geval onbehoorlijk ⁴²⁾.

Komt (in den Archipel) iemand in het huis van een ander te overlijden, dan zijn de verwanten, behalve dat zij voor de begrafenis hebben te zorgen, bovendien aan den huisheer nog een zoengeschenk schuldig als offer voor *pilogot* ⁴³⁾. In Loinang maakt men verschil of de overledene eigener beweging, dan wel geroepen is gekomen. In het eerste geval moet de familie van den overledene aan den huisheer een of twee stukken ongebleekt katoen geven; in het andere geval wordt degene die den overledene geroepen heeft met vier blokken ongebleekt katoen beboet ⁴⁴⁾.

Vroeger werd reeds medegedeeld dat het maken van schulden en in weinige gevallen ook belediging aanleiding waren om iemand te dooden; we mogen deze handelingen dus ook als delicten aanmerken (zie blz. 148).

⁴¹⁾ Nota Tangkilisan.

⁴²⁾ Kruyt, To Loinang, blz. 363, 371, 452, 463.

⁴³⁾ Kruyt, Ziekte en dood, blz. 155/156; zie ook blz. 367 van C. van Vollenhoven, Adatrecht I, waar onder den Toradja-kring een overeenkomstig verschijnsel gemeld wordt.

⁴⁴⁾ Kruyt, To Loinang, blz. 484.

Met deze voorbeelden wordt niet gepretendeerd een volledig beeld van het delictenrecht van Banggai te hebben gegeven. De beschrijving is eenzijdig, omdat de voorbeelden uit Loinang talrijk, die uit den Archipel en den Vogelkop schaarsch zijn; zij is onvolledig omdat er vermoedelijk meer categorieën handelingen zijn op te noemen die in het Banggaische rechtsbewustzijn delict opleveren. Codificatie van Indonesisch delictenrecht kan nimmer het doel van een werk als dit zijn, het zij voldoende indien een indruk van de structuur der delicten is gegeven.

3. *Algemeene leerstukken.*

Het is niet te verwachten dat in het adatdelictenrecht in het algemeen en in het Banggaische in het bijzonder, sprake is van algemeene leerstukken zooals wij die in ons strafstelsel kennen. Als b.v. onder *d.* van par. 1 medegedeeld is dat poging tot het forceeren of beklimmen van een rijstschuur strafbaar is, mogen wij daaruit niet opmaken dat het leerstuk „poging” in het adatrecht bekend zou zijn; eerder moeten wij het als een apart delict zien. Wel zijn, zooals bij de behandelde voorbeelden reeds duidelijk geworden is, tendenties waarneembaar, die zoowel tot verhooging als tot uitsluiting van strafbaarheid kunnen leiden.

De volgende factoren mogen wij o.a. aanwezig achten:

- a.* soms levert de strafbare gezindheid delict op;
- b.* bij de strafbepaling wordt rekening gehouden met de sociale positie zoowel van dader als van benadeelde;
- c.* diefstal van voedsel behoort tot een aparte categorie ernstige delicten;
- d.* indien door de daad zelve of haar gevolgen het primitief rechtsgevoel bevredigd is, kan bij delicten van par. 2 uitsluiting van straf voorkomen;
- e.* over het algemeen wordt niet gevraagd naar opzet of schuld.

ad *a.* Als men in Loinang strafbaar stelt een poging tot het forceeren of beklimmen van een rijstschuur beteekent dit niet dat pogingen tot andere delicten eveneens strafbaar zouden zijn. Wij moeten dit voorbeeld dan ook zoodanig onderkennen dat naast het delict „diefstal van rijst”, ook het delict „poging tot forceeren van een rijstschuur” als aparte strafbare handeling bestaat. De strafbare gezindheid is gebleken en deze is mede ten gevolge van het onder *c.* genoemde, ernstig; dus een adatreactie volgt.

ad *b.* Bij de aangehaalde voorbeelden is reeds duidelijk tot uiting gekomen dat vele handelingen pas delict worden als ze gepleegd worden tegen bestuurders (par. 2 *g.*); als uiting daarvan geldt ook dat lasteren (madi: *mohait*) veel zwaarder gestraft wordt als het den *tonggol* geldt dan als van een gewoon mensch kwaad wordt gesproken. Zelfs kan een onbehoorlijke gedraging jegens den medemensch delict worden als zij gepleegd wordt ten aanzien van iemand van beteekenis; b.v. is dit het geval met het over iemand heenstappen⁴⁵).

Buitenechtelijk verkeer, gepleegd door een vrije (niet-adellijke) met een adellijke vrouw beteekende in de meeste gevallen de dood voor den man⁴⁶).

Tangkilisan deelt verder mee, dat de ware afstammelingen van een *daka'njo* zwaarder beboet worden dan de niet-adellijken voor het zelfde feit („noblesse oblige”).

ad *c.* In de vorige paragraaf is onder *d.* reeds duidelijk geworden dat diefstal van voedsel overal in het landschap als een ernstig delict wordt aangemerkt: het individu wordt in zijn levensgoederen aangetaast, de adatreactie is sterker dan in andere gevallen. Naar Indonesischen trant moeten eigenlijk deze delicten niet met de gewone diefstallen vereenigd worden, doch zouden ze behandeling verdienen onder een aparte alinea: diefstal van voedsel.

ad *d.* Als voorbeeld van uitsluiting der strafbaarheid noemden we onder par. 2 *d.* een mishandeling, waarbij beide personen even zwaar gewond werden. Het primitief wraakgevoel is dan bevredigd, de hoofden vinden geen aanleiding één hunner nog een boete op te leggen. Ook het op blz. 88 gememoreerde voorval uit Loinang is hiervan een voorbeeld: bij een strijd tusschen twee groepen verwanten vielen aan den eenen kant twee, aan de andere zijde één doode, waarop de *tonggol* besliste dat, waar aan beide kanten evenveel slachtoffers moesten vallen, de vrouw die de oorzaak was van de vechtpartij als slavin naar elders verkocht moest worden⁴⁷). Vergelijk ook het op blz. 174 genoemde conflict Nambo-Mendono, waarbij ten slotte één der partijen één menschenleven meer verloor dan de andere; bij de daarop volgende verzoening werd voor dat eene leven een zoengeschenk opgebracht. Verder geeft Kruyt nog een interessant voorval uit Loinang weer; het komt nl. voor dat in het geval dat een vrouw haar man verlaten heeft en de echtgenoot een vermoeden heeft

⁴⁵) Kruyt, To Loinang, blz. 363, 463.

⁴⁶) Memorie.

⁴⁷) Kruyt, To Loinang, blz. 361.

voor welken anderen man uit het dorp zij dit deed, hij een bedreiging uitspreekt (madi: *pala-palangan*), waaraan echter de eisch gesteld wordt dat zij door alle dorpsgenooten moet worden gehoord. Gaf de man daarna aan zijn bedreiging gevolg, dan vond men dit vanzelfsprekend en werd hij niet gestraft. Kruyt zegt daarbij niet met zoveel woorden, dat de bedreiging in ieder geval toch wel een rechtmatige, een met het rechtsgevoel strokende, moet zijn. Kruyt deelt dan het volgende mee: „De gescheiden echtgenoot zag eens zijn voor-, „malige vrouw met den man, dien hij in zijn *pala-palangan* had aan-, „gewezen, samen naar het water gaan. Hij bond toen alle dingen die „als bruidschat teruggegeven waren tot een pak bijeen, en volgde de „twee. Aan het water doodde hij ze beiden. Thuisgekomen wierp hij „den bruidschat naar buiten, en riep het Hoofd en de notabelen om „naar de verslagenen te gaan kijken. Allen legden zich bij het gebeur-, „de neer. De ouders van de gedooide vrouw namen den bruidschat „weer tot zich”⁴⁸⁾.

Vanuit dit gezichtspunt moeten we ook het optreden tegen schuldenaars beschouwen, die dwars waren of praatjes maakten; deze toch werden wel gedood. Dit was naar de algemeene meening een rechtmatige handeling, omdat eerst op alle mogelijke wijzen getracht was de schuld door manen binnen te krijgen (vergelijk ook blz. 148 en par. 2 i. van dit hoofdstuk).

ad e. Bij de behandeling van overtreding der voorvaderlijke orde werd onder par. 1 o.a. medegedeeld dat onheilstoestand ontstaat, zowel bij bewust als bij onbewust zondigen tegen het gewoonrecht. Bij de delicten van par. 2 komt uit dat men feitelijk alleen let op de voltooide rechtskrenking, op het feit dat iemand materieel of immaterieel gekrenkt is. Slechts bij het veroorzaken van brand (par. 2 h.) vinden we elementen die op aanwezigheid van schuld wijzen, waar gezegd wordt dat als de omwonenden van een akker gewaarschuwd zijn en verzocht te helpen bij het waken over het vuur, degene die het vuur ontstoken heeft vrijuit gaat, als meer verbrandt dan in feite bedoeld was.

Bij het verzamelen en opsporen van elementen als in deze paragraaf behandeld, zal m.i. de nadruk niet op „algemeene” moeten vallen, reden waarom ik sprak van tendenties.

⁴⁸⁾ Kruyt, To Loinang, blz. 457/458.

4. *Asylrecht.*

Van de aanwezigheid van asylrecht zijn reeds eenige voorbeelden ter sprake gekomen; op blz. 148 werd beschreven hoe eertijds wel een persoon zijn toevlucht zocht in het huis van den *tonggol tamano* van Basosol om zijn leven te redden. Ook bestond het gebruik dat schuldenaars, om zich zeker te stellen, naar den *bosanjo*, b.v. van Kintom, vluchtten; wij weten immers dat een schuldenaar als hij lang gemaand was door den schuldeischer, van zijn leven en goed niet meer zeker was (Hoofdstuk XI, par. 4 f.).

Over andere gegevens beschikken we niet, noch over het bestaan van asylrecht bij den vorst.